Juni Palmstrøm

Forurensning av Folla. 1936 til 1950-tallet

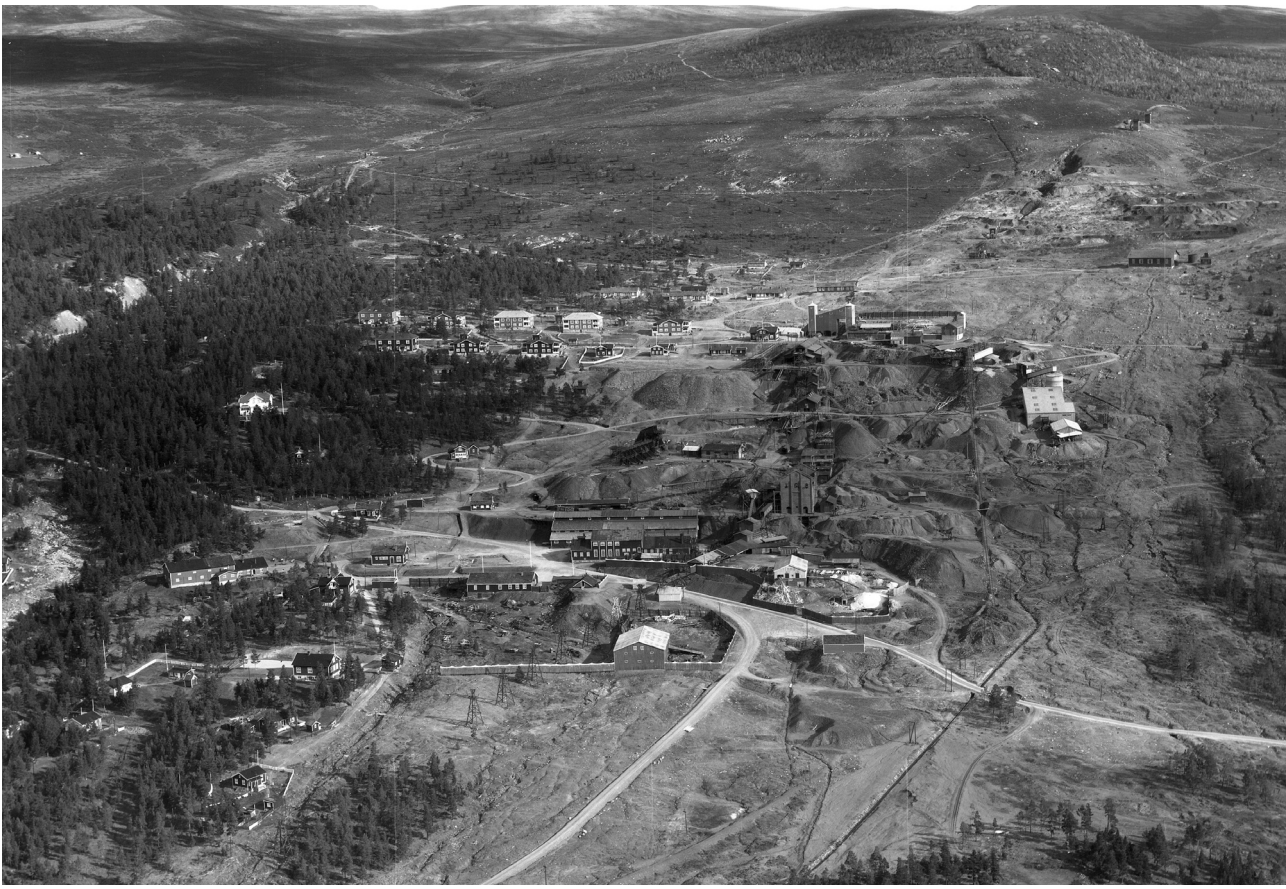

Flyfoto fra 1936 over hele gruveområdet. Flotasjonsanlegget lengst t.h., der en ser tydelig grøftesystemet nedafor. Foto Widerøes Flyveselskap AS / MINØ.018241

Forurensningen av Folla har en lang historie. Utrenning av gruvevann har medført en viss forurensning helt siden oppstarten av gruvedriften, men den tyngste forurensningen går tilbake til da det britiske firmaet The Foldal Copper and Sulphur

Company (FCS) i 1935 startet et flotasjonsverk hvorpå flotasjonsvannet ble sluppet ut i elven. Da Folldal Verk A/S overtok driften fra det da konkursslåtte FCS i 1938, overtok de også klagene fra gårdeiere over forurensningen av elven. Dette ledet til en årelang prosess og flere erstatninger, helt fra 1936 og til ut på 1950-tallet.

Oppsummering

De første arkiverte klagene over forurensning av Folla daterer seg til 1936. Dette var året etter at The Foldal Copper and Sulphur Company (FCS) hadde startet opp flotasjonsverket hvor flotasjonsvannet ble sluppet ut i Folla. Dette vannet inneholdt både syrer og oljer som ble brukt i flotasjonsprosessen. To gårdbrukere langs elven, Laura Flaten og Herman Skredderhaug sendte gjennom sin advokat en klage til FCS over forurensning av vannet i elven: det var nå ubrukelig både til drikkevann, dyr og til vask. Klagen ledet til et søksmål, og det skulle ta to år før saken ble ordnet, da Folldal Verk la rørledninger til gårdene med rent vann. Trusselen om søksmål involverte den London-baserte administrasjonen for FCS, som så at forurensningen av Folla berørte langt flere enn de to som hadde sendt den første klagen, og representerte potensielt store utgifter i erstatning for alle gårdbrukere som brukte vann fra elven, fra Folldal til Alvdal. Administrasjonen foreslo tidlig å bygge et renseanlegg for vannet; dette ville være billigere i lengden enn å måtte betale ut erstatninger til alle som hadde krav på det. Den norske avdelingen så samtidig ingen muligheter for et renseanlegg, og løsningen måtte bli å koble vannverket til FCS's renvannsbeholdning for å forsyne gårdene med rent vann.

En kontrakt i arkivet etter FCS viser at en avtale lå klar mellom FCS og vannverket allerede i 1937 for å koble vannverket til Verkets vannforsyning. Dette ble antagelig ikke fullbyrdet innen verket gikk konkurs. Men etter en ny storm av klager mot Folldal Verk på andre halvdel av 1940-tallet, finner vi fra 1950-tallet en ny kontrakt – nesten helt tilsvarende den fra 1937 – mellom Folldal Verk og vannverket.

De første erstatningskravene

I 1935 startet The Foldal Copper and Sulphur Company et flotasjonsverk hvorpå det kjemikalieholdige flotasjonsvannet ble sendt ut i Folla. Allerede i 1936 mottok FCS en offisiell klage fra advokat Ragnar Gundersen på vegne av Herman Skredderhaug og Laura Flaten. Bakgrunnen var forurensning av drikkevann og vann til gårdsbruk og husholdning: «The defendant's contamination of the plaintiff's drinking water and also all water for farm and household.» De fornærmede benyttet vannet i elven til drikkevann, til dyr og til vaskevann. Etter at flotasjonsverket kom ble det «[...] a change in this so that the water became unfitted for any use, for instance also washing. It is contaminated by the 'flotation-water' which conations acid and other ingredients.»

Skredderhaug og Flaten søkte erstatning for skader og for tiden det tok dem å benytte andre vannkilder, de brukte nå tre og to timer hver dag på å hente vann. De krevde erstatninger i form av 1200 kr for Skredderhaug og 800 kr for Flaten. Videre krevde de at forholdene i elven skulle gjenopprettes til slik de var før 1934, og hvis dette ikke var mulig, at det skulle reises vannforsyningsfasiliteter i deres hjem og staller.

FCS henvendte seg til direksjonen i London angående erstatningssaken, som

Translation.

Ragnar Gundersen.
Solicitor.

Flotasjonen - skade til Folla

Summons with a view to concilation.

To Folldal Concilation Board.

Plaintiffs: Farmer Hermann Skrædderhaug and Mrs. Laura Flaten
Plaintiffs' Attorney: High Court Silicitor Ragnar Gundersen.

Defendant: The Foldal Copper & Sulphur Co. Ltd., Foldals Verk.

The Reason for the Complaint: The defendant's contamination of the plaintiffs' drinking water and also all water for farm and household.

At the beginning of the year 1934 The Foldal Copper & Sulphur Co. Ltd. started a Flotation Plant and the "flotation-water" is sent into a brooklet that falls into Folla ~~river~~ some distance above the plaintiffs' houses.

The plaintiffs have, as long as there have been houses at their properties, taken the water for farm and household from Folla at the houses, and in former days the water was quite exellent and also in the later years it has been fit for use until the Flotation Plant was started. When this took place there was a change in this so that the water become unfited for any use, for instance also for washing. It is contaminated by the "flotation-water" which contains acids and other ingrediants.

Since this change was caused of the Company abt. 1½ years ago the plaintiffs have had to fetch all their water a long distance away. Hermann Skrædderhaug has a farm and Laura Flaten has a laundry and they reckon they need respectively 3 - and 2 hours the day for water fetching. Reckoned at a payment of 75 oere per hour and in a period of 1½ years, since the contamination commenced, Mr. Skrædderhaug claims for a compensation of kroner 1200.- and Mrs. Flaten a compensation of kroner 800.- for loss up to now, and thereto both demand established the same conditions ruling before the start of the flotation, or watertaps erected in their houses and stables.

As the defendant previously has been given notice about the matter without doing anything in order to meet the plaintiffs, the Foldal Copper & Sulphur Co. Ltd. by its Director or Manager, Confidential Clerk or another competent Agent is summoned for mediation in the matter.

As it may be doubtful if the matter of contention is too important as to the Law, if judgement is not ~~given~~ obtained in the Court and if an agreement is not arrived at the case should be putbefore the Court. One must be aware of that nobody of the Court's member is inhabil as mediator.

In case of that the plaintiffs or defendant cannot meet Mr. ..... or Order, is authorized to meet.

Ragnar Gundersen (sgd.)

Brev 1936 fra advokat Gundersen til styret i The Foldal Copper & Sulphur Co. Ltd.

anbefalte dem å unngå at det ble rettsak over «alleged pollution of the Folla river.» Vi kan videre ane en viss mistro mot den «påståtte» forurensningen av elvevannet og de fornærmede, som ifølge direksjonen kun er to fattige mennesker som tror de bare kan gå til sak og få en dom i sin favør mot det de feilaktig tror er et velstående firma:

«We appreciate that you have tried to get an amicable arrangement but you must bear in mind that you are dealing with two poor people who may imagine that they have only to take action against what they probably wrongly think is a rich company and they are certain to get a verdict in their favour.»

Forslag om renseanlegg

Noen måneder senere er saken fortsatt ikke løst, og igjen foreligger et brev fra direksjonen i London, datert 30.03.1937. Verket forsøker å imøtekomme Skredderhaug og Flaten, men direksjonen er i tvil om hvordan, og hvorvidt det bør gjøres. De ser at dersom det er flotasjonsvannet som har forurenset elven og gjort vannet ubrukelig for Skredderhaug og Flaten, må dette også være tilfellet for alle som henter vann fra elven. Dersom disse to får erstatning, risikerer man å møte likedanne krav fra alle berørte – som vil være gårdbrukere hele veien fra Folldal til Alvdal. Det som bør gjøres på lang sikt, ifølge britene, er å nøytralisere avfallsvannet og bygge demninger for å holde tilbake slammet. Vi ser her altså allerede ideen om, og behovet for, et renseanlegg. Dette vil, ifølge London, være mindre kostbart for verket i lengden enn å måtte betale erstatning til alle som har krav på det.

Det er også interessant å merke seg at dette brevet er ad. «Contamination of River», mens det i slutten av januar var «alleged pollution of the Folla River.»

I et brev 3 uker senere, datert 20.04.1937, holder direksjonen i London fast ved ideen om et renseanlegg, og utdyper hvordan det kan gjøres. Det har også kommet et forslag om å supplere byen med vann fra verkets forsyninger, men dette vil kunne føre til problemer for verkets egne vannforsyninger ved tørre somre. Direksjonen foreslår å opprette et anlegg hvorpå vannet fra flotasjonen kan renses før det slippes ut i Folla. Reneseprosessen kan videre fange opp en restmasse med høyt mineralsk innhold, som muligens kan dekke utgiftene for reneseprosessen. Oljene blir foreslått renset gjennom sandbunker, noe det er mer enn nok av i nærheten.

Sitat fra brevet:

[...] The most satisfactory way to get over the difficulty with the Valley people and save us from future claims, is to clean the waste liquors from the flotation plant before they enter the river. The cleaning process might produce a highly mineralized sludge which could pay all or part of the cleaning expenses. The oils might be eliminated by filtering through sand bed. There is plenty of sand close by. If we supply clean water to the village by a conduit from our dam we might have difficulty in getting sufficient water for our operations during a dry summer, and the cost and repair of the conduit might be considerable.

Verket har så vært i kontakt med en ingeniør-konsulent og sendt en kopi av london-brevet fra 20. april som foreslår en løsning på et mulig renseanlegg. Konsulenten Ferd. P. Egeberg fortsatte senere som konsulent og styreleder for det nye Folldal Verk A/S fra 1938. Han er ikke enig med

London om mulighetene for et renseanlegg. Han kommer ikke med noe alternativt forslag, annet enn at dersom de som har klaget må få rent vann, må man bare skaffe dem det:

Takk for deres brev av 3. ds. hvormed fulgte kopi av Londonbrev av 20. april.

I sin alminnelighet vil jeg si at det er temmelig vanskelig å foreslå en måte for rensning av vannet fra flotasjonsverk. Jeg skjønner ikke hvordan det i det hele tatt skulde kunne gjøres, så hvis De er nøtt til å skaffe renvann til dem som har klaget, er det vel ingen annen måte å gjøre det på enn å skaffe dem det.

Det mest realistiske forslaget var nå å anlegge en rørledning til brukene til Skredderhaug og Flaten fra Verkets vannforsyning. Betingelsen for denne løsningen var at alle krav om kompensasjon skulle henlegges. Forslaget, datert 07.06.1937, sendes til lensmannen i Alvdal fra daværende manager Gunnar Aasgaard. Aasgaard skriver at forslaget om rørledning skal oversendes London. Det er ønskelig å legge konflikten bak seg da både Skredderhaug og Ola Flaten arbeidet ved verket, og denne løsningen vil være fordelaktig for dem. Aasgaard ønsker dermed at søksmålet utsettes frem til vannprosjektet er klargjort. Han nevner også at styret mener det ikke er mulig å forsyne hele byen med vann, men Aasgaard mener de har nok vann til å kunne utvide forsyningen.

Flere klager

Som direksjonen i London fryktet, ble det høsten 1937 sendt inn en klage til Folldal Herredsstyre fra flere berørte gårdeiere. Sommeren hadde vært spesielt tørr, noe som forverret vannsituasjonen for gårdbrukere, da de alternative vannkildene tørket ut og man igjen ble tvunget til å hente vann fra Folla – hvis vann var ubrukelig både for mennesker og dyr. Denne historien skulle gjenta seg 10 år senere – i 1947 – da det igjen var en ekstraordinært tørr sommer som tørket ut gårdbrukeres alternative vannkilder, og en ny strøm av klager mot Folldal Verk og forurensningen av Folla skulle følge. (Mer om dette senere)

Situasjonen beskrives i et brev fra Folldal til direksjonen i London 03.09.1937. Det kommer frem at man fortsatt venter på fortsettelsen av søksmålet fra Skredderhaug og Flaten, som avventer fri rettshjelp. Når det gjelder planene for rørledningene har også dette blitt utsatt eller helt forkastet, men et forslag fra styret ligger klart og skal legges frem ved et nytt møte med fylkesrådslederen, Mr. Steen. Styret har gått med på en løsning for rørledninger fra Verkets vannforsyning til husene nedenfor gruven mot renter.

Steen har videre informert om at det ved det siste herredsmøtet ble mottatt et skriv fra 30 gårdeiere langs elven angående vannspørsmålet denne sommeren. Det hadde vært en snøfattig vinter og tørr sommer, og mindre vann i bekkene enn noen kunne huske. Flere var dermed blitt tvunget til å hente vann fra elven. Samtidig var Verkets reservoar ved Gørrtjerndammen fortsatt full, og Marsjøen kun litt lavere enn normalt. Det ser samtidig ut til at situasjonen vil forbedre seg med mer regnvær i vente.

I fellesbrevet fra de 30 gårdeierne til Folldal herredsstyre kreves det at vannet blir renset. I likhet med direksjonen i London, ser også gårdbrukerne at dette vil bli billigere enn å legge flere kilometer med rør nedover bygden. Videre, selv om rørledninger vil forsyne gårdene med vann, er

Til Folldal Herredstyre.

Folldal, Sommer

Undertegnede opsiddere, der hvert år som vinteren er henvist til å hente sit vann fra Folla elv, både til folk og kreaturer, vil herved gjøre Folldal Herredsstyre opmerksom på at vi nu efter at flotasjonsanlegget ved verket kom igang er uten brukbart van.

Kreaturene vil på ingen måte drikke dette vann som rimelig er da det lukter sterkt av den syre som flotasjon bruker.

Vi ber derfor herredstyret om å få en ordning så vannet blir renset.

Det må si sig selv at gamle bruk i Folldalen, som har existert lenge før Folldals Verk, ikke uten videre kan bebyrdes med de utgifter som det vil føre med sig å få rent van frem til sine bruk.

Det rette må være å få vannet filtrert. Det blir billigt mot å anlegge kilometer lange vanledninger nedover bygden, der man før har hentet sit van i Folla.

Lar det sig ikke gjøre helt ut å rense vannet. må Folldals Verk pålegges å skaffe frem brukbart van der som det viser sig nødvendigt.

Vi går ut ifra at dette å få vannet i Folla filtrert er et alment ønske av alle som bor nedenfor Verket, det har meget å si bare for Folla som fiskeelv. Folla var i sin tid en av landets rikeste fiskeelver nu er den helt utdød.

Vi håper at Herredstyret her vil tale vår sak.

Ole K. Aasgaard
Ole Aksegaard
P. O. Nilsgård
Kr. Steen
Ivar P. Bandsmes
Oskar Odden
O. P. Odden
Syver Oddlökken
Hans B. Stein
Sigmar Borkeltø

Brevet til herredsstyret underskrevet av til sammen 30 gårdeiere.

det kun rensning av vannet som kan løse fiskedøden i Folla som man også har observert.

Høsten 1937 ble det opprettet et forslag til en avtale mellom FCS og vannverket (Nerbyens Vandverk). Denne kopien er sendt 04.10.1937. Noen signert utgave av kontrakten finnes ikke i arkivet, så hvorvidt eller i hvilken grad avtalen ble gjort gjeldende er usikkert. Vi kan likevel konkludere med at løsningen på problemet, for å tilfredsstille de økende klagene, ikke ble et renseanlegg, men heller å forsyne bygda og gårdeierne med vann fra Verkets forsyning, med spesielle forbehold for Verket i tilfelle tørre somre.

Etter denne kontrakten sier FCS seg villige til å la vannverket bli tilknyttet sin renvannsbeholdning mot en avgift på 300 kr i året. FCS vil beholde retten til å stenge vannforsyningen ved tørre somre.

KONTRAKT mellem The Foldal Copper and Sulphur Company Ltd. (nedenfor kalt Foldal) og A/S Nerbyens Vandverk (nedenfor kalt Vandverket) er d.d. oprettet en sådan kontrakt:

Foldal erklærer sig villig til å la Vandverket bli tilknyttet sin renvannsledning. Stedet hvor tilknytningen finner sted bestemmes av Foldal.

Herfor betaler Vandverket en årlig avgift til Foldal kr. 300,-, der erlegges med halvparten hver 1ste januar og 1ste juli, forskuddsvis.

Hvis det skulde vise sig at vannmengden skulde bli for liten til å dekke Foldals eget behov for vann, har Foldal rett til i fornøden utstrekning helt eller delvis å stenge vannforsyningen til Vandverket. I så tilfelle reduseres avgiften forholdsvis.

Foldal overtar ingen garanti for mulige forurensninger i det vann som leveres.

Foldal plikter ikke å levere vann, hvis dets ledninger etc. må underkastes revisjon eller reparasjon, eller hvis vanntilførselen på grunn av ildbrand, ødeleggelse, arbeidsstans eller annen force majeure skulde stanse. I et sådant tilfelle reduseres leien forholdsmessig.

Foldal forbeholder sig rett til å utta eventuelle stikkledninger hvor de måtte finne det nødvendig nedenfor hovedveien. Hvis det blir nødvendig å ta uttak ovenfor jovedveien, konfereres det på forhånd med Vandverkets styre.

Nærværende kontrakt gjelder inntil videre og kan nårsomhelst opsies med 6 – seks – måneders gjensidig varsel.

Nærværende kontrakt er utstedt i 2 eksemplarer.

Noen konklusjon på noen av sakene er ikke å finne i arkivet, og antagelig kom det aldri noen løsninger verken på rettsaken eller rørledningene på plass før The Foldal Copper & Sulphur Company ble erklært konkurs høsten 1938.

Forurensning av Folla 1938 – 1950-tallet

Da Folldal Verk A/S overtok driften av verket etter The Foldal Copper & Sulphur Company høsten 1938, overtok de også, og videreførte, problemene med forurensningen av Folla. Etter sigende lå både søksmål, erstatningskrav og en ufullendt kontrakt med vannverket fortsatt på bordet.

Flere av erstatningskravene ble løst allerede høsten 1938, men mellom 1946 og 1951 kom det stadig flere klager til. En oversikt fra 1950-tallet viser hvordan enkeltsakene ble løst.

Fra dette ser vi at de opprinnelige søksmålene fra Laura Flaten og Herman Skredderhaug ble løst med at Verket la vannrør frem til gårdene, og også til gårdene til Iver Uhlen og Mikkel Rismoen.

Vannsaken

Följende oppsittere langs Folla elv har krævet og fått erstatning for forurensning av elvevannet:

Iver Uhlen Herman Skredderhaug Laura Flaten Mikkel Rismoen	1937.	Verket har lagt ledning frem til gårdene.		
Ingmar Brandsnes	1938	erstatningsbelöp	kr	400.-
Tina Brendodden	1938		"	300.-
xx) Ole P. Odden	1938		"	600.-
Ole Aasegaard	1938		"	700.-
Emil Sletten x	1938	oppsatt gjerde mot elven Krever nu rör til ny vannledn.	"	55.-
Hans B. Stöen	1938		"	400,-
Marit Borkhus	1938	Får vann tilkjört		
Per B. Stöen Georg Plassen Jörgen Larshus Ole Moseng	1942	kr 400.- på hver	"	1600,oo
x) Einar Brandsnes	1946		"	800,-
x) Ole Borkhus x) Ingm. Borkhus	1949	Fått rör	"	1000.-
x) Anton Kroken	1950	"	"	1400.-
Martin Brandsnes	1950		"	700.-

x) undertegnet erklæringen om ikke å ville kræve erstatning.
xx) Sönnen Iver Odden söker nu om å få innlagt vann.

Följende av dem som undertegnet erklæringen söker nu erstatning:

A.P. Brandsnes
Bertine Brandsnes v/sönnen Edvin Brandsnes
Ragnv. Odlökken
Per O. Nilsgaard.

faren undertegnet erklæringen

Följende nye er kommet til i 1950 og 1951:

Sten Allander
Ole Bustad
Emil Husom
Anton I. Brandsnes
Martin Östensen
Henrik Brendodden
Iver Brendodden (veivokter)
John Brandsneshaug
Petter Nyheim

söknad fra disse to er avslått da de har vann nærmere gårdene enn elven.

Mark Odlonen

Oversikt fra 1950-tallet over erstatningssakene.

I 1938 ble det utbetalt flere erstatningsbeløp som engangsutbetalinger. Flere mottok også engangsbetalinger i 1942. Enkelte av navnene som er merket med x underskrev i 1938 en erklæring om at de ikke skulle rette flere krav mot Verket, men en tørr sommer gjorde at man på ny ble tvunget til å hente vann fra den forurensede Folla.

Flere nye krav kom videre på 1950-tallet. Til slutt lå igjen en ny avtale mellom Verket og vannverket klar, likeens som den som ikke ble fullendt i 1937.

Erstatning til flere gårdbrukere

Som vi har sett hadde 30 gårdbrukere høsten 1937 sendt inn en felles klage over Verket og forurensningen av Folla til Folldal herredsstyre. Dette ble ikke forløst før FCS la ned driften, og driften ble overtatt av Folldal Verks A/S høsten 1938. Folldal Verk tok hånd om saken allerede i september 1938, og betalte ut et antall engangssummer i erstatning til flere som var berørt av forurensningen av elven.

Denne erstatningen kom likevel ikke uten klausuler. De som mottok erstatning, enten i form av penger og / eller at Verket betalte for å legge vannrør til gårdene, måtte skrive under på en erklæring. Med dette skrev de under på å ikke fremme nye krav på erstatning eller stå i veien for Verkets drift så lenge forurensningen ikke forverret seg. Underskriverne forbeholdt seg samtidig retten til å komme tilbake til saken dersom det skulle komme påviselig skade i ettertid. 21 personer mottok erstatning og signerte denne erklæringen, datert 9. september 1938:

ERKLÆRING
Undertegnede som har vært med på henvendelsen til Foldal Herredsstyre i anledning den påståtte forurensning av vannet i Folla, vil så længe forurensningen ikke forværrer sig og gjør skade på bufæ og eiendom, ikke fremsette noget krav mot Foldals Verk eller lægge nogen hindringer iveien for Verkets fremtidige drift.

Vi må imidlertid forbeholde oss å komme tilbake til saken hvis nogen påviselig skade skulde forekomme.

Det henstilles til Verket at det gjør hvad det kan for å mindske forurensningen.

Flere klager

På tross av at flere mellom 1938 og 1940 mottok erstatning og skrev under på en erklæring som sa at man ikke skulle rette nye klager til Verket, ser vi at klager igjen begynner å komme inn få år senere. I september 1946 sender Einar Brandsnes en klage over forurensningen av vannet. Han var en av dem som underskrev erklæringen fra 1938. Nå ber han om at Verket betaler for å legge vannrør til huset hans – rørene har han allerede kjøpt. I erklæringen fra 1938 het det at det ikke skulle komme nye klager så lenge situasjonen med elven ikke ble forverret. Brandsnes erkjenner i klagen sin at ingen ytterligere forurensning av elven har skjedd, men at det vil ta flere år før vannet blir rent og situasjonen er dermed uholdbar. Brandsnes skriver til kontorsjef Lundgren:

Herr Kontorchef Lundgren.
Som vi vet er vannet i Folla nu slik at det er ubrukelig til mennesker og dyr. Og selv om ingen yterligere urensning finner sted vil det ta år før vannet blir rent.

Efter nyttår brukte vi gjennemsnitlig ca. 3 timer pr. dag til vannkjøring. Dette er ikke noe å leve av.

Jeg har nu tatt vannkumme og kjøpt trerør til ledningen (ca. 150 m.) Nu synes jeg det er

Foldals Verk 9.September 1938

ERKLÆRING.

Undertegnede som har vært med på henvendelsen til Foldal Herredsstyre i anledning den påstätte forurensning av vannet i Folla, vil så længe forurensningen ikke forværrer sig og gjör skade på bufæ og eiendom, ikke fremsette noget krav mot Foldals Verk eller lægge nogen hindringer iveien for Verkets fremtidige drift.

Vi må imidlertid forbeholde oss å komme tilbake til saken hvis nogen påviselig skade skulde forekomme.

Det henstilles til Verket at det gjör hvad det kan for å mindske forurensningen.

1. P. O. Nilsgård
2. Carl Christoffersen
3. Oskar Odden
4. Lars K. Steen
5. Ingvar Borkhus (ordnet)
6. H. O. Borkhus (ordnet)
7. Iver P. Brandsnes
8. Einar L. Brandsnes (ordnet)
9. Berthine Brandsnes
10. Iver Ødegården
11. Lars O. Aune
12. Anton P. Finken (ordnet)
13. Østen O. Flyen
14. Kristian Kvikserhaug
15. Gunnar Plassen
16. Talive Taresen
17. Ole L. Flyen
18. A. P. Brandsnes
19. Simen Fræe
20. Ole O. Felt Kurhaug
21. Ingrid Røraskog
22.
23.
24.
25.
26.
27.
28.
29.
30.

Erklæringen fra 9. september 1938, underskrevet av 21 personer.

rimelig at verket koster nedlegning og holder de få meter malmrør og kraner som trenges til legning i husene.

Jeg må be om svar snarest for at arbeide kan påbegyndes så snart som mulig.

Som de sikkert vet er denne sak så klar at noen juridisk behandling må være overflødig.

De håndskrevne utregningene på brevet kan tyde på at Lundgren har regnet på omkostningene til Brandsnes sin forespørsel.

Tørr sommer forverrer situasjonen

Et års tid etter klagen fra Brandsnes, mottok Verket stadig flere klager over situasjonen i Folla. De tok kontakt med sin advokat Chr. L. Jensen for å kartlegge hvilke krav gårdeierne kunne stille til dem om vannanlegg. Som det fremkommer av et brev fra 12.11.1947, har flere av gårdeierne i noen år måttet hente vann fra andre kilder. Denne sommeren har derimot vært så tørr at heller ikke disse kildene kunne anvendes, men Verket mener dette ikke burde være deres ansvar – da vannmangelen primært skyldes det tørre været.

«Vi har i den senere tid fått en del krav fra gårdbrukere langs elven om å skaffe gårdsbrukene renvann, da vannet i elven er forurenset av vårt flotasjonsanlegg.

De gårdbrukere som er fremkommet med krav, har – siden Verket begynte å slippe flotasjonsvann i elven, fått vann annetsteds fra, d.v.s fra kilder eller bekker i nærheten av gårdene.

På grunn av den tørre sommer er flere av disse vannkilder forsvunnet, og en del gårdbrukere henvender seg nå til oss med krav om å skaffe dem vann.

Vår oppfatning er den at det at de ikke har vann i dag skyldes den tørre sommer og høst, og at de ikke kan gjøre krav gjeldende mot oss, all den tid de i de senere år ikke har hentet vann fra elven.

Vi imøteser gjerne deres uttalelse.

Advokat Chr. Jensen fremstår heller ikke helt sikker på dette spørsmålet. I sitt svar 13.12.1947 til Verkets forespørsel skriver han:

Ad. forurensning av elvevannet.
Jeg har mottatt Deres brev av 12. f.m.
Såvel den nuværende vassdragslov av 15/3-1940 som den tidligere lov av 1887 inneholder regler om forurensning av vassdrag. Det finnes også spesielle regler om industrielle anleggs forurensning av vannet. Utgangspunktet er at forurensningen ikke må finne sted at det skader andre interesser. Men det er overlatt til Kongen å gi tillatelse til å oppføre et anlegg, selv om det må antas å skade andre. Samtidig blir det å fastsette de nærmere vilkår for driften av anlegget.

Før jeg uttaler mig om saken, tør jeg forespørre om det for deres anlegg i sin tid blev truffet noen slik avgjørelse av Kongen.

Var det vanlig før forurensningen begynte at gårdbrukerne tok renvann fra elven?

I et lengre svar 29.12.1947 til Verkets advokat Chr. L. Jensen blir det gitt en litt grundigere redegjørelse for situasjonen med elven og kravene fra gårdbrukerne. Ifølge dette brevet var det flere gårdbrukere som, like etter at Folldal Verk overtok driften, fremstilte krav om at verket måtte skaffe brukerne vann når elven ble forurenset. Gjennom en overenskomst med kommunen ble det bestemt at Verket skulle yte en mindre erstatning så brukene kunne skaffe seg vann fra andre kilder. Flere av disse kravene ble siden

droppet da verket slet økonomisk i 1938. Gårdbrukerne måtte også skrive under på en erklæring som sa at så lenge forurensningen ikke ble verre, ville de ikke fremstille nye krav mot Verket. Gårdbrukerne begynte deretter å hente vann fra andre kilder, frem til 1947 da en usedvanlig tørr sommer og høst la de alternative vannkildene bare. Dette ledet til en situasjon der gårdbrukerne på ny stilte krav om at Verket måtte skaffe vann. Som sett i det tidligere brevet til advokaten mener Verket at de ikke har noe ansvar overfor gårdbrukerne da vannmangelen nå skyldes den tørre sommeren og ikke en forverring av forurensningen av elvevannet. Vi ser samtidig at det ikke er blitt sendt noen konsesjonssøknad til kongen, som Jensen i et tidligere brev har hevdet er nødvendig.

Vi takker for Deres brev av 13de ds. og kan meddele at det da flotasjonsanlegget ble startet ikke ble sendt noen søknad til Kongen.

Da vi begyndte å sende vandet fra flotasjonsanlegget i elven, meldte de nærmeste gårdbrukere sig med krav om at vi måtte skaffe brukene vann når elvevannet ble forurenset.

Det ble ikke truffet noen avgjørelse om erstatning før i 1938 da det nye selskap overtok driften. Ved Kommunens mellemkomst ble det da ordnet slik at vi ga en viss erstatning ved at yte et bidrag så brukerne kunde skaffe sig vann annetsteds fra enn fra elven.

Da Verket hadde det økonomisk vanskelig ved starten i 1938, trakk endel av gårdbrukerne sine erstatningskrav tilbake og undertegnet samtidig en erklæring av følgende innhold:
[…]

Vi var så fri for krav i flere år, men efter den tørre sommer i fjor, begyndte kravene igjen å melde sig. Grunnen er nok at de fleste brønner og bekkefar da gik tørre, og situasjonen ble vanskelig når brukerne heller ikke kunde ta vann fra elven.

Den vesentligste grunn til klagene nu er den tørre sommer og ikke at forholdene m.h.t. forurensning av elvevannet er blitt verre.

De gårdbrukere som ikke hadde annen vannkilde noenlunde nær gårdene sine (og som var beliggende langs elven) pleiet å ta vann fra elven.

Vi finner det urimelig at gårdbrukere først nu – mere enn 10 år efter at forurensningen tok til – kan fremkomme med krav om erstatning for forurensning av elvevannet. De har i disse mellemliggende årene tatt sitt vann annetsteds fra.

Kravene går gjerne ut på at vi skal skaffe gårdene rent vann ofte uten at brukerne selv kan anvise hvorfra vannet skal skaffes. Å skaffe vannrør idag er på det nærmeste umulig.

Man stod nå i en vanskelig situasjon. Verket hadde allerede betalt engangserstatninger i 1938, og det skulle ikke fremstilles nye krav så lenge forurensningen ikke ble verre. Det hadde den ikke blitt, men likevel kom det nye krav. Som FCS så i sin tid, ser også Folldal Verk at å begynne å imøtekomme alle krav vil føre til en rekke nye krav og man kan få en uholdbar økonomisk belastning. Fra gårdeierne sin side kan man samtidig lett se at en engangs utbetaling flere år tidligere ikke kunne løse problemet i lengden, noe den tørre sommeren i 1947 gjorde smertelig klart. Nå ber flere av dem om at Verket bekoster vannrør til gårdene.

Klagene har også kommet enkeltvis, uten at Verket kjenner de lokale forholdene, og synes å finne det vanskelig å bedømme hvert enkelt tilfelle.

Klagene fortsetter å renne inn, og Verket holder fast ved erklæringen som ble underskrevet av flere i 1938 om at det ikke

KBL/MBG

14. juni 1948.

Herr ordfører Ingmar Brandsnes,

Trokhaug.

Ad forurensning av elvevannet.

Som meddelt i telefonsamtale forleden har en del gårdbrukere langs elven fremsatt krav om å få innlagt vann på grunn av at Verket forurenser elven ved å slippe flotasjonsavgangen.

Det vil erindres at da krav var fremsatt i 1938, ble en del forhold endelig ordnet ved en éngangs-erstatning. De øvrige som fremsatte krav undertegnet erklæring om at de ville trekke sitt krav tilbake så lenge forholdene i elven ikke ble verre og gjorde påviselig skade på bufe og eiendom.

Vi hadde oppfattet denne erklæring som binnende for underskriverne - men det viser seg nå at flere av disse på ny har fremsatt krav - uten at vi kan skjønne at forholdene i elven har forverret seg, idet driften av flotasjonen har gått som vanlig hele tiden.

Enkelte av de som nå har fremsatt krav har sin eiendom beliggende nokså langt fra elven. Det er vannkilder i nærheten, som ligger nærmere enn elven, og det er derfor vanskelig for oss å forstå at disse gårdbrukere skal være berettiget til noen erstatning. I det hele tatt er det vanskelig for oss å bedømme berettigelsen av kravene da vi ikke kjenner de lokale forhold. - Vi hadde derfor tenkt oss å få et av Herredsstyret oppnevnt utvalg til å ta seg av saken og fremkomme med begrunnelse for kravene og forslag til erstatning.

Vi ber Dem velvilligst se på vårt forslag og håper De finner at Herredsstyret kan gjøre noe.

Vi er redd for at hvis vi nå igjen begynner å yte erstatninger, så vil dette få vidtrekkende konsekvenser som kan føre til store økonomiske offer for Verket.

Vi sender vedlagt kopi av den erklæring som ble undertegnet i sept. 1938. På baksiden av denne har vi først oppført de som har fått sitt forhold ordnet og deretter de som nå krever erstatning i en eller annen form. - De siste som har krevet erstatning er John Brandsneshaug og Petter Nyheim. Vi kan ikke forstå at disse 2 skulle være berettiget til noen erstatning. Det samme gjelder for så vidt Anton Brandsnes som kom med så vidtrekkende krav som å få innlagt vann i fjøs og stuebygning, uten selv å ville yte noe som helst.

Vi forstår at det er oppnevnt en kommunal nemnd til å ta seg av vannspørsmålet i "Handelsbyen" og den nærmeste bebyggelse nedover mot Solheim. - Vi hører gjerne fra Dem om denne nemnd har trått i virksomhet.

Ærbødigst

pr. pr. FOLLDAL VERK A/S

Brev 14.06.1948 fra Verket til ordføreren.

781

Krokhaug, den 20.mai 1950.

MOTTATT
24 MAI 1950
Besv. 9/6-50

Folldal Verk A/S,
Folldal Verk.

Ad forurensing av vannet i Folla og Svendsbekken.

Undertegnede brukere i Oddgrenda har alltid i visse perioder av året vært henvist til å hente vann i Folla eller Svendsbekken. De brønnene som finnes på gårdene, blir som oftest tomme i kortere eller lengre tid hvert år, og vannet i dem er så "hardt" (kalkhold. at det er så godt som ubrukelig til allslags vask. En er derfor hele året henvist til å hente waskevann, og i store deler av året også drikkevann og vann til dyra i Folla eller Svendsbekken.

Som Folldal Verk A/S er vel kjent med, blir vannet både i Svendsbekken og Folla nå forurenset på grunn av flotasjonsanlegget og anleggene på Norggruva. En er derfor kommet i den vanskelige stilling at en kan bli helt uten vann, eller bli henvist til å bruke vann som er helsefarlig både for mennesker og dyr, og som kan ødelegge klærne om det nyttes til klesvask.

Da en går ut fra at Folldal Verk A/S ser det som sin plikt å skaffe brukbart og sikkert vann fra en annen vannkilde til samtlige brukere som er blitt skadelidende på grunn av forurensingen av vannet i Folla og Svendsbekken, tillater en seg å spørre om Folldal Verk A/S er villig til å gå med på følgende forslag:

Folldal Verk A/S påtar seg å legge en ca. 1450 m lang hovedledning fra en vannkilde ovafor Olaf Engets eiendom og ned til hovedveien, og ca.1000 m stikkledninger til de forskjellige brukene.

(Til hovedledning kan nyttes 2" rør i vel 1 m dyp grøft, til stikkledninger 1" rør i noe dypere grøft.)

En håper at Folldal Verk A/S stiller seg velvillig til dette forslaget, og en står gjerne til tjeneste med opplysninger og annen hjelp som måtte være nødvendig for å få løst saken så snart råd er.

undertegnet utdaring.

Ærbødigst

Ragnvald. Oddlökken.
Ivar Oddem
Martin Gjermen
Martin Oddlökken.

Iden Alander
Henrik Brunsodden
Ivar Brunsodden

Brev 20.05.1950 fra brukerne i Oddgrenda.

skulle fremstilles nye klager. I juni 1948 ser det ikke ut til at man har kommet nærmere noen løsning, verken når det gjelder Verkets ansvar eller om noen har rett til erstatning, og Verket sender et brev 14.06.1948 til ordføreren angående forurensningen. Verket ber om å få oppnevnt et utvalg av herredsstyret til å komme med en begrunnelse for klagene og et forslag til erstatning. Samtidig kommer det frem at det er oppnevnt en kommunal nemd til å ta seg av vannspørsmålet i sentrum og ned mot Solheim.

Svendsbekken også berørt

Det var ikke bare gårdbrukere som tidligere hadde hentet sitt vann fra Folla som ble berørt av forurensning fra flotasjonen og gruvene. I brev datert 20.05.1950 kom det inn en felles klage fra brukere i Oddgrenda som dels lå nærmere Svendsbekken enn Folla, som også krevde erstatning. Mens Folla ble forurenset av flotasjonsanlegget, ble Svendsbekken forurenset av slam og gruvevann fra Nordgruva. Disse brukerne så nå at de risikerte å havne uten vann, dersom forurensningen i Svendsbekken var særlig ille eller bekken tørrlagt, og man heller ikke kunne hente vannet fra Folla. De henstiller til verket å påta seg å legge en 1450 meter lang hovedledning fra en kilde ovenfor Olaf Engets eiendom (Lieng) og ned til hovedveien, med stikkledninger til de forskjellige brukene.

Brevet er underskrevet av sju brukere. Nederst på brevet er det antagelig en fra Verket som har notert «engangsutbetaling.» Dette ble den endelige løsningen for disse brukerne, men det ble også vurdert å bekoste rørledninger til brukene

I august 1951, vel et år etter at brukerne i Oddgrenda hadde sendt inn en felles klage og forespørsel om at Verket skulle legge rørledning til de respektive brukene, ligger et kostnadsoverslag for vannanlegg klart hos Verket. Her ser vi blant annet Martin Oddløkken, Iver Brendodden og Henrik Brendodden, og Ragnvald Oddløkken, Sten Alander og Martin Østenson, som alle 6 underskrev forslaget som ble sendt til Verket i 1950. Forslaget stipulerer å legge rør fra to ulike vannforsyninger til disse brukene, og vi ser også tre andre forsyningspunkter til flere brukere; til sammen fem forsyningspunkter til ulike brukere. Etter kostnadsoverslaget vil dette koste 48.000 kr – ingen liten sum i 1951. Blant papirene finnes også et forslag tegnet av herredsagronomen i Alvdal – Folldal, som viser en løsning på rørledninger fra en brønn til brukene til Sten Alander og Ragnvald Oddløkken.

Verket utarbeidet med andre ord både kostnadsoverslag og vurderte planer for å imøtekomme flere brukere med å legge vannrør til hus og gårder. Muligens var det som brukerne i Oddgardene forutsatte i sitt brev av 1950 at Verket så det som sin plikt å forsyne dem som ble berørt av forurensningen med rent vann? Advokat Chr. L. Jensens usikkerhet rundt Verkets juridske ansvar som vi kunne lese i 1947 og 1948, og fravær av søksmål kan tyde på at det ikke fantes juridiske krav om at Verket måtte yte erstatninger og rent vann – men heller en samfunnsmessig plikt.

Som kostnadsoverslaget viste, ville det bli dyrt for Verket å bekoste utbygging av røranlegg for vannforsyning for flere av brukene. Antagelig ble det løst på andre måter, som for eksempel ble tilfellet for Sten Alander, Martin Østensen og Ragnvald Oddløkken. Den 14.09.1951 signerte disse tre en erklæring om at de hadde mottatt en engangserstatning på 3000 kr.

FOLLDAL VERK (NORW.)

KOSTNADSOVERSLAG FOR DIVERSE VANNANLEGG.

1. Martin Oddlökken, Iver Brendodden, Henrik Brendodden — Vannforsyning: Brönn ca. 100 m ovenfor Hovedveien.

470 m 1" galv. jernrör	à kr 6,-	kr	2.820,-	
10 stk. brönnringer og div. rördeler		"	430,-	
470 m graving, rörlegging og gjenfylling	" " 8,-	"	3.760,-	
Graving av brönn		"	250,-	kr. 7.260,-

2. Ragnv. Oddlökken, Sten Alander, Martin Östensen — Vannforsyning: Brönn ca. 20 m. nedenfor Hovedveien.

500 m galv. jernrör	à kr 6,-	kr	3.000,-	
Brönnringer og div. rördeler		"	450,-	
500 m graving, rörlegging og gjenfylling	" " 8,-	"	4.000,-	
Graving av brönn		"	250,-	kr. 7.700,-

3. Anton I. Brandsnes, Berthine Brandsnes, Haldo Ryen — Vannforsyning: Kum ved Rich. Flyen.

900 m 5/4" galv. jernrör	à kr 8,-	kr	7.200,-	
735 " 1" " "	" " 6,-	"	4.410,-	
Brönnringer og div. rördeler		"	800,-	
1635 m graving, rörlegging og gjenfylling	" " 8,-	"	13.080,-	
Graving av kum		"	250,-	kr. 25.740,-

4. Anton P. Brandsnes — Vannforsyning: Vannledning til Ingm. Borkhus.

150 m 1" galv. jernrör	à kr 6,-	kr	900,- (500.-)	
150 " graving, rörlegging og gjenfylling	" " 8,-	"	1.200,-	kr. 2.100,-

5. Emil Husom — Vannforsyning: Vannledning til Jörgen Larshus.

255 m 1" galv. jernrör	à kr 6,-	kr	1.530,-	
255 " graving, rörlegging og gjenfylling	" " 8,-	"	2.040,-	kr. 3.570,-
				Kr. 46.370,-
+ Diverse uforutsett				" 1.630,-
				Kr. 48.000,-

Folldal Verk, den 28. August 1951.

Kostnadsoverslag fra 1951 på fem mindre vannanlegg.

Fra kostnadsoverslaget ser vi at dette tilsvarer kjøpesummen for 500 m. galvaniserte jernrør. Fra muntlige kilder er det tydelig at disse brukene fikk innlagt vann på starten av 1950-tallet, så antagelig har de brukt pengene til å kjøpe rørene og deretter gjort arbeidet selv.

I erklæringen heter det at erstatningen omfatter både skade som har skjedd og vil skje. I motsetning til erklæringen fra 1938, som gjaldt så lenge forurensningen ikke tiltok, kan det etter denne erklæringen ikke kreves ytterligere erstatning selv om forurensningen skulle tilta. Verket forsikrer

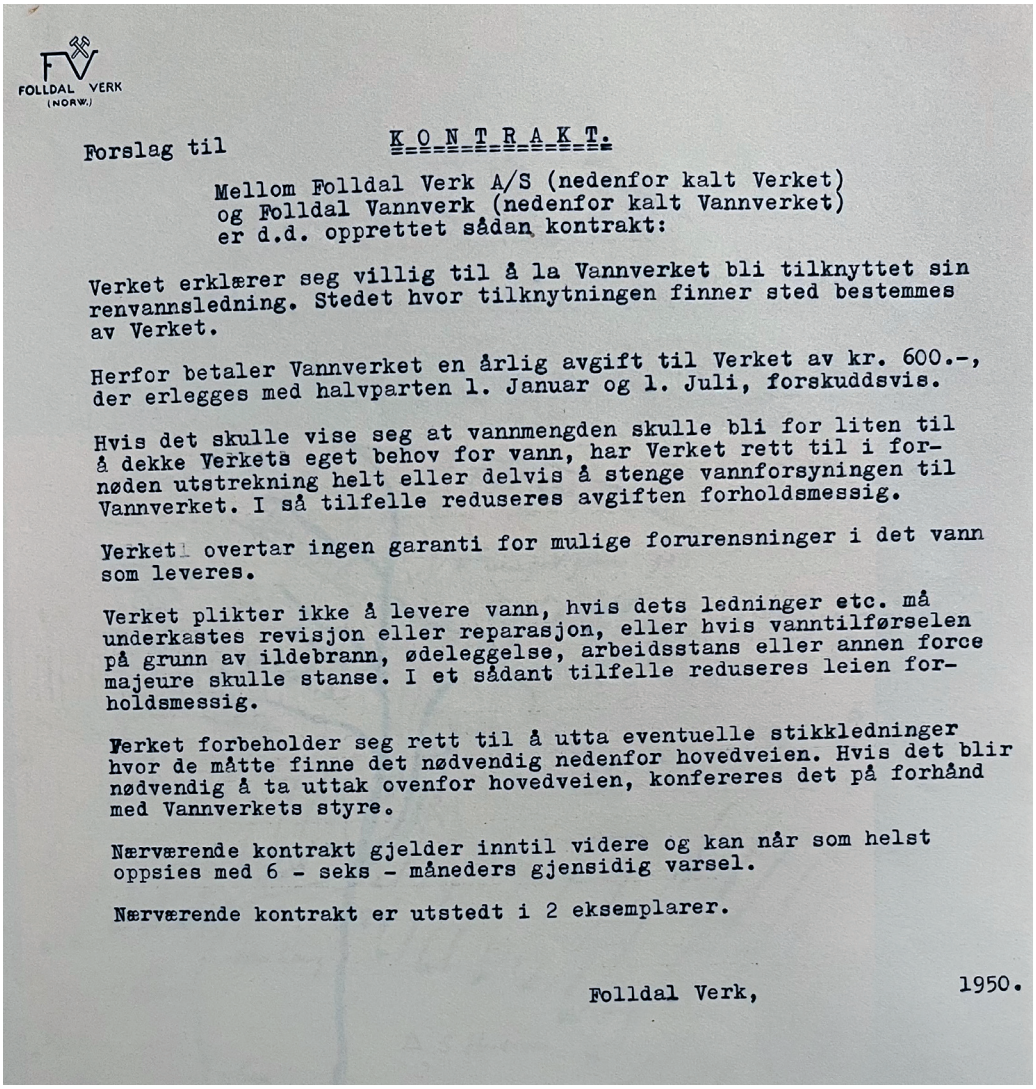

FOLLDAL VERK (NORW.)

Forslag til **K O N T R A K T.**

Mellom Folldal Verk A/S (nedenfor kalt Verket)
og Folldal Vannverk (nedenfor kalt Vannverket)
er d.d. opprettet sådan kontrakt:

Verket erklærer seg villig til å la Vannverket bli tilknyttet sin renvannsledning. Stedet hvor tilknytningen finner sted bestemmes av Verket.

Herfor betaler Vannverket en årlig avgift til Verket av kr. 600.-, der erlegges med halvparten 1. Januar og 1. Juli, forskuddsvis.

Hvis det skulle vise seg at vannmengden skulle bli for liten til å dekke Verkets eget behov for vann, har Verket rett til i fornøden utstrekning helt eller delvis å stenge vannforsyningen til Vannverket. I så tilfelle reduseres avgiften forholdsmessig.

Verket overtar ingen garanti for mulige forurensninger i det vann som leveres.

Verket plikter ikke å levere vann, hvis dets ledninger etc. må underkastes revisjon eller reparasjon, eller hvis vanntilførselen på grunn av ildebrann, ødeleggelse, arbeidsstans eller annen force majeure skulle stanse. I et sådant tilfelle reduseres leien forholdsmessig.

Verket forbeholder seg rett til å utta eventuelle stikkledninger hvor de måtte finne det nødvendig nedenfor hovedveien. Hvis det blir nødvendig å ta uttak ovenfor hovedveien, konfereres det på forhånd med Vannverkets styre.

Nærværende kontrakt gjelder inntil videre og kan når som helst oppsies med 6 - seks - måneders gjensidig varsel.

Nærværende kontrakt er utstedt i 2 eksemplarer.

Folldal Verk, 1950.

Forslag til kontrakt mellom Folldal Verk og Folldal Vannverk.

seg dermed mot flere erstatningskrav, også selv om det skulle gjøres ytterligere skade på både vann, fiske, bunnene og strendene. Mellom 1951 og 1953 finnes det flere tilsvarende erklæringer fra brukere som mottok engangserstatninger på større og mindre beløp.

Vannforsyning til sentrum

Noen fullstendig oversikt over hvordan hvert enkelt krav ble løst finnes ikke, kun den øvrige oversikten (se foran). Noen fikk engangserstatning, noen fikk rør og noen ble avvist. Den mest omfattende løsningen for vannforsyning til sentrum lå samtidig klar i 1950, og var en avtale mellom Folldal

Verk og Folldal Vannverk for å forsyne sentrum med renvann fra Verkets forsyningskilde. Vannforsyningen til sentrum hadde lenge vært prekær, og det ble nedsatt en komite for å finne en løsning. Løsningen måtte bli å forsyne sentrum med vann fra samme kilde som Verket benyttet. I mars 1950 skriver komiteen til Folldal Verk:

Vannforsyningen til sentrum har hittil vært prekær. For om mulig å få en løsning på dette blev det av kommunestyret etter henstilling fra de interesserte valgt en komite til å arbeide med saken. Komiteen er nu kommet til det resultat at den eneste vannkilde som med rimelighet kan skaffe vann til sentrum må bli samme vannkilde som Folldal Verk tar vann fra. Komiteen har således engasjert herr Simon Heksem til å utarbeide omkostningsoverslag med det for øie at sentrums vannledning får bli tilkoblet Folldal Verks vannledning på det sted som vedlagte kart og beskrivelse viser. [...]

Omkostningsoverslaget fra Heksem, Vannforsynings- og kloakkanlegg for Folldal Centrum m. v., var ferdigstilt i februar 1950. Rapporten er omfattende og er en grundig gjennomgang av alle planer og omkostninger for vannforsyningsanlegget. På første side heter det at

«Ifølge den av Foldal Herredsstyre valgte komite har denne i sine overlegginger kommet til det resultat at vannforsyningen av FOLLDAL CENTRUM M.V. bør søkes tilveiebragt ved direkte tilknytning til Folldal Verks A/S bestående forsyningsnett. [...]

På samme tid ble det utarbeidet et forslag til en kontrakt mellom Folldal Verk og Folldal Vannverk. Etter dette forslaget ville vannverket bli tilkoblet Verkets vannforsyning mot en avgift på 600 kr i året. Ordlyden i kontrakten er helt tilsvarende et utkast til kontrakt som lå klar mellom The Foldal Copper and Sulphur Company og Nerbyens Vandverk høsten 1937 (se foran). Eneste endring er at avgiften nå er 600 kr mot 300 kr i 1937.

Som i 1937 finnes det imidlertid heller ikke i 1950 noen underskrevet versjon av kontrakten i arkivet.

Repro av arkivdokumenter:
Juni Palmstrøm.

Flyfoto fra 1964 over nesten samme området som bildet foran i artikkelen, bare fra en litt annen vinkel.
Foto Widerøes Flyveselskap AS / MINØ.018286